

- Wilson A. Politics in and around Crimea: A Difficult Home coming // The Tatars of Crimea: Return to the Homeland. / Allworth E. (ed.). 2nd. ed. Durham; London, 1998. P. 288-297.
6. Крим на політичній карті України // Дзеркало тижня. – 2001. – 28 квітня.
 7. Авдет. – 1993. – № 4. – С. 33-39.
 8. Проблеми інтеграції кримських репатріантів в українське суспільство. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 13-14 травня 2004 р. – К., 2004. – С. 57-61.
 9. Політична карта Криму: 2010–2011. Процеси і тенденції / Ю. Тищенко, Г. Бекірова, М. Капустін. – К.; Сімферополь: Агенство "Україна", 2012. – 120 с.
 10. Актуальні проблеми розвитку Автономної Республіки Крим: Матеріали круглого столу (Сімферополь, 11 грудня 2007 р.) / за ред. Н. В. Краповської. – Сімф.: "Сонат", 2007. – 112 с.
 11. *Копиленко О. Л.* Автономна Республіка Крим: проблеми правового статусу: монографія. – К.: Таксон, 2002. – 342 с.
 12. Крим: шлях до України. – Сімф.: "Таврія", 2006. – 320 с.

ДРАПУШКО Н. А. Крымские татары в общественно-политической жизни Автономной республики Крым в годы независимой Украины.

Определены основные аспекты проблемы интеграции крымских татар в украинское общество, этапы этого процесса и их особенности.

Ключевые слова: крымские татары, интеграция, общественно-политическая жизнь, Автономная Республика Крым.

DRAPUSHKO N. A. Crimean Tatars in social and political life of Autonomous Republic of the Crimea in the years of independent Ukraine.

The basic aspects of the problem of the Crimean Tatars integration in the Ukrainian society, stages and features of this process have been researched.

Keywords: Crimean Tatars, integration, social and political life, Autonomous Republic of the Crimea.

УДК 327.82(045)

Слободян Н. В.
Військовий інститут
Київського національного університету імені Т. Шевченка

“М’ЯКА СИЛА” РОСІЇ В ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ

Досліджено етапи становлення політики “м’якої сили” Радянського Союзу та Росії в стратегічно важливих регіонах. Розглянуто концептуальне закріплення політики “м’якої сили” на законодавчому рівні РФ. Висвітлено сучасні інструменти “м’якої сили” щодо реалізації російської політики в регіоні Перської затоки.

Ключові слова: “м’яка сила”, публічна дипломатія, культурна експансія, освітня дипломатія, “жорстка сила”, держави Перської затоки.

Поняття “м’якої сили” введено у науковий обіг американськими вченими та визначається, як процес за допомогою котрого суб’єкт дії поширює владу та вплив на інших суб’єктів без примусу та тиску. Перш за все, в основу розуміння змістовної частини категорії “м’яка сила” покладено

привабливість суб'єкта дії. Так, Дж. Най, духовний батько терміну “м'яка сила”, наголошував, що в зовнішній політиці можливе досягнення бажаних цілей без використання військової сили або економічних санкцій, – виключно завдяки залученню та посередництвом впливу культурних, наукових, дипломатичних та освітніх факторів. “Ми знаємо, що військова або економічна сила може примусити інші держави змінити свою позицію. Жорсткість базується на примусі чи погрозах. Втім досягти бажаних результатів можна й без залякування і тиску” [3, с. 34], – відзначав, названий вище американський політичний експерт.

Висвітлюючи далі обрану нами проблематику у розрізі зовнішньополітичної стратегії Російської Федерації, варто зупинитися на еволюції компонентів зовнішньополітичної діяльності, що сьогодні асоціюються з поняттям “м'якої сили”, за часів радянської держави, головною правонаступницею котрої на міжнародній арені виступає сучасна Росія. Документального відображення та законодавчого закріплення концепції “м'якої сили” у міжнародній практиці СРСР не було, хоча активне використання елементів, котрі сучасна політологічна думка відносить до складових “м'якої сили” широко притаманне періоду “брежнєвської епохи” розвинутого соціалізму. Проте, на відміну від сучасних підходів досягнення цілей зовнішньої політики, коли головним завданням стоїть реалізація та захист національних інтересів, основними цілями радянської дипломатії було отримання ідеологічних дивідендів, кінцевою метою чого розглядалось просування ідей соціалізму у планетарному масштабі.

Таким чином, всі складові відгалуженого механізму міжнародного співробітництва потужної політичної системи напружено працювали, орієнтуючись, головним чином, на ідеологічну складову зовнішньої діяльності. Зокрема, потужні міжнародні освітні програми, міждержавні обміни фахівцями, надання широкої гуманітарної допомоги та діяльність іміджево-пропагандистського змісту, розглядались переважно як інструменти ідеологічного протистояння у рамках “холодної війни”. Втім, повноцінною рівнозначною складовою міжнародної політики означені напрями зовнішньої діяльності не розглядались, оскільки політичне керівництво країни Рад віддавало пріоритет політиці “жорсткої сили”.

Не дивлячись на це, політична еліта Радянського Союзу розуміла міжнародну впливовість та належно оцінювала значення елементів, котрі ми сьогодні зараховуємо до складових “м'якої сили”. Саме так, на думку автора, можна пояснити заходи з обмеження вільного виїзду громадян СРСР за кордон та перешкоджання трансляції закордонних радіостанцій на території Союзу, а також стримування доступу на радянський ринок та популяризації продукції країн капіталістичного табору.

Подія, яка ознаменувала завершення епохи жорсткого протистояння та політики наддержав з позиції сили, на думку автора, потрібно вважати історичне рішення радянського уряду щодо виведення військового

контингенту з Афганістану. Разом з тим, відхід СРСР від політики силового протистояння або іншими словами “жорсткої сили”, на переконання автора, не слід вважати результатом прозорливої інтелектуальної думки комуністичного керівництва, натомість розглядаючи метаморфозу, як вимушений крок, продиктований втратою привілеїв контролю над економічною та соціальною ситуацією в середині країни, що спровокувало кризові явища, суттєво обмеживши бюджетні надходження та унеможлививши подальші необмежені вливання у зовнішньополітичну діяльність пропагандистсько-ідеологічного спрямування, без чого стала неможливою ефективна реалізація відповідних програм. Саме наведені обставини, як на наш погляд, пояснюють провальну зовнішньополітичну діяльність Росії у 90-ті роки минулого століття та швидку втрату Кремлем позицій на міжнародній арені. Політика “м’якої сили” Російської Федерації нині знаходиться на етапі концептуального формування та документального закріплення. Більшість російських політологів вважають перший період президентства В. Путіна (2000–2008 рр.) основою економічного прориву, на тлі якого президент зумів зупинити відцентробіжні державні тенденції та об’єднати країну, стабілізувати відносини у суспільстві та “голосно” заявити про національні інтереси і пріоритети Росії в певних регіонах планети [1, 2]. В означений період В. В. Путін та його команда звернулись до концептуального закріплення основних напрямків зовнішньої політики Росії у світі на законодавчому рівні.

Так, “Огляд зовнішньої політики РФ”, опублікований в 2007 році, вперше в новітній історії Росії презентував засадничі положення міжнародної діяльності, котрі можна вважати елементами політики “м’якої сили” з метою досягнення зовнішніх переваг у стратегічно важливих для Росії регіонах. Серед ключових зовнішньополітичних завдань Москви, котрих варто досягати посередництвом використання елементів “м’якої сили”, є пріоритетний захист прав людини; підтримка та обстоювання інтересів співвітчизників, які проживають за кордоном; розширення партнерських контактів в культурній та освітній сферах міжнародного співробітництва, а також створення розгалуженої мережі регіональних представництв російських ЗМІ за кордоном [4].

У зверненні до Федеральних Зборів в 2009 році президент Д. Медведев акцентував увагу на прагненні Росії у своїй зовнішній стратегії вдаватись до постійного використання “м’якої сили”, як особливого стилю російського політичного керівництва, зауваживши при цьому на можливості швидкого трансформування “м’якої сили” за критичних умов або в кризових ситуаціях у “жорстку” [5]. Також Д. Медведев зосередився на прагматичній меті російської політики “м’якої сили”, котра в сучасних політичних умовах полягає в активному просуванні національних інтересів на міжнародній арені переважно на пострадянському просторі та у

виключно стратегічно важливих регіонах світу.

Затіяна та широко розрекламована російським керівництвом на теперішній час модернізація збройних сил та перехід до сучасних військових стандартів у розбудові армії, зокрема, демонстративне переоснащення кораблів Чорноморського флоту Росії, виступає красномовним свідченням готовності та серйозних намірів Кремля щодо поєднання “м’якої сили” з елементами “жорсткої” та показово відображає прагнення Білокам’яної повернути колишню впливовість на світовій арені. Вперше документальне нормативно-правове закріплення інструментів “м’якої сили” у зовнішній політиці Росії зафіксовано Указом Президента від 7 травня 2012 року “Про заходи щодо реалізації зовнішньополітичного курсу РФ”. Зокрема, Міністерство Закордонних Справ Російської Федерації отримало чітко визначений перелік наступних завдань щодо реалізації національних інтересів своєї держави в поліцентричній системі координат міжнародних відносин:

1) розширювати культурну присутність Росії за кордоном, неухильно укріплюючи позиції російської мови у світі та поступово, розвиваючи мережу російських центрів науки та культури;

2) в інтересах ефективного використання ресурсів публічної дипломатії всіляко заохочувати громадянське суспільство до зовнішньоекономічних процесів, зокрема, укріпити взаємодію з Громадською палатою РФ, некомерційною організацією “Фонд підтримки публічної дипломатії ім. О. Горчакова”, іншими неурядовими організаціями зовнішньополітичного напрямку та сприяти їх участі в діяльності світових експертно-політичних діалогових форумів у міжнародній гуманітарній співпраці;

3) удосконалювати інформаційний супровід зовнішньополітичної діяльності в інтересах об’єктивного позитивного сприйняття Російської Федерації на міжнародній арені [6].

Ключові компоненти російської “м’якої сили” суттєво не відрізняються від раніше розроблених та апробованих Сполученими Штатами, – це посилення ролі публічної дипломатії, культурна експансія, поглиблення торгівельно-економічних зв’язків та закріплення успішного просування російських національних інтересів з ефективним інформаційним супроводом. Вперше реалізація елементів політики “м’якої сили” на Близькому Сході втілена в практику міжнародних взаємовідносин у червні 2012 року в ході офіційного візиту російського президента до Йорданії. Так, 26 червня 2012 року В. Путін офіційно відкрив будинок прийому подорожніх для російських паломників, котрий споруджено на території особливого релігійно-археологічного заповідника “Місце Хрещення Ісуса Христа на річці Йордан”. Як відзначив А. Корнілов, експерт Центру стратегічних досліджень Росії, “будинок прийому подорожніх має багатофункціональне значення для зовнішньої політики Росії: по-перше, вітчизняні паломники нестимуть російську культуру в арабський світ; по-друге, відбуватиметься

пожвавлення туристичної співпраці між Росією та Йорданією; по-третє, отримає додатковий поштовх розвиток науково-освітніх зв'язків обох держав” [7].

У спадщину з радянських часів Росія отримала багатий досвід навчання зарубіжних студентів, адже варто зауважити, що саме Радянський Союз тривалий час вдало використовував вищу освіту в якості інструменту геополітики та “ідеологічної зброї”, в умовах блокового протистояння та “холодної війни” ще задовго до введення в політичний лексикон самого поняття “м'яка сила”. Однак після розпаду СРСР частка російської держави на міжнародному ринку освітніх послуг суттєво знизилась, склавши в 2004 році 3% від загальної кількості іноземних студентів, а в 2007 році, досягнувши критичної позначки, коли Росія прийняла лише 2% від чисельної категорії іноземних громадян усього світу, бажаючих отримати освіту за кордоном. Якщо в 1970–1980-х рр. Радянський Союз займав друге місце за кількістю закордонних слухачів (перше місце займали США), то на сьогоднішній день Росія, намагаючись виправити неприйнятну для країни з амбіціями наддержави ситуацію, знаходиться лише на дев'ятому місці у світовому рейтингу [8]. Відповідно до статистичних даних 2005 року – загальна кількість іноземних студентів в Росії складала близько 61 тис. осіб, з країн Близького Сходу освіту отримували близько 8 тис. осіб [9], тоді як станом на 2012 рік загальна кількість зазначеної категорії студентів збільшилась на відчутні 5-8% за такий короткий період.

У молоді студентські роки закладаються певні цінності орієнтири та активно формуються життєві погляди, в ході навчання студентів з інших країн, коли “волонтери” від освіти завзято вивчають мову приймаючої сторони та з цікавістю знайомляться з її культурою, традиціями, способом життя та системою цінностей, зазначені процеси відбуваються невимушено і природно, у зв'язку з чим цінність їх суттєво зростає. В результаті, іноземні студенти отримавши вагомий соціальний капітал та життєвий багаж, повернувшись на батьківщину з якісною сучасною освітою, прогресивними знаннями, затребуваною кваліфікацією, потрібними зв'язками та новими друзями, як правило, стають успішними “промоутерами” мови та культури тієї держави, де навчались. Таким чином, ефективність впливу на зовнішній світ посередництвом національної освіти, як інструменту “м'якої сили”, виявляється набагато вищою, а ніж за допомогою військових чи інших силових важелів тиску.

Наприкінці 2012 року в Громадській палаті Російської Федерації пройшли слухання на предмет формування зовнішньополітичного вектору взаємодії Росії з державами Перської затоки. Тематика наукової дискусії, - “Трансформаційні процеси на Близькому Сході та Північній Африці і національні інтереси Росії”, – красномовно говорить сама за себе, віддзеркалюючи зовнішньополітичні устремління Москви. В рамках круглого

столу, зокрема, дискутувалось питання можливостей зміни діючих тоталітарних режимів еволюційним чи революційним шляхом, а також здійснювався аналіз проблематики “кольорових революцій” 2011–2012 рр. в окремих країнах регіону та відбулась наукова полеміка навколо питання забезпечення російських інтересів. Наукова думка Росії свідомо того, що кількість держав регіону, котрі традиційно належали до клубу російських партнерів та союзників, сьогодні суттєво скоротилась. Проаналізувавши невтішну ситуацію науковці запропонували урядові для відновлення і зміцнення російських позицій в регіоні Перської затоки збалансовано та енергійно використовувати наступні засоби “м’якої сили”: безпосередня участь російської сторони в укріпленні системи регіональної безпеки та активне посередництво у вирішенні регіональних конфліктів; розвиток господарських відносин з країнами регіону на засадах інвестиційної та технологічної співпраці; налагодження та відновлення гуманітарних контактів з державами Перської затоки; формування в регіоні лобістських груп з місцевих еліт, що підтримують зближення з Росією; пошук стратегічних партнерів з числа третіх держав, наприклад, країн СНД, зацікавлених у спільних узгоджених діях в близькосхідному регіоні та, зокрема, в Перській затоці [10, с. 14-15].

Як свідчать основні положення документу, російська сторона прагнучи змінити традиційний інструментарій впливу, попри основну ставку на торгівлю зброєю з регіональними державами, що традиційно раніше робив Радянський Союз. Сьогодні Росія зацікавлена розвивати та поглиблювати комунікації у релігійній сфері, надавати широку гуманітарну підтримку, започатковувати та відновлювати спільні наукові та освітні проекти. Російський уряд, дотримуючись стриманої інформаційної політики в регіоні, та критикуючи при цьому нав’язування західної моделі демократії та системи цінностей державам Перської затоки, з іншої сторони, після активізації в регіоні радикально-ісламістських сил, що просувають “шаріатську демократію”, як єдино-можливу модель державного устрою, відкрито виказав суттєве занепокоєння відносно даної тенденції, побоюючись можливості “експорту” радикальних поглядів у відповідні проблемні регіони Російської Федерації.

Хоча в умовах сьогодення Кремль не в змозі, як раніше, на рівних конкурувати зі Сполученими Штатами з позицій якості інструментів та масштабів реалізації політики “м’якої сили”, проте, внаслідок економічного посилення Росії, що спостерігається останнім часом, її стрімкої промислової та політичної модернізації, а також розумній активності в міру потреб і можливостей у рамках міжнародних інститутів, регіональна привабливість Росії зростає, дозволяючи останній реставрувати “м’яку силу” в стратегічно важливих регіонах, зокрема, в Перській затоці, до бажаного рівня кращих радянських часів.

Концептуальні розробки та законодавчі ініціативи в сфері зовнішньої

політики та, процеси безпосереднього формулювання постановки і організації захисту російських інтересів в Перській затоці, помітно активізувались в 2011–2012 рр., що однозначно вказує на невпинне зростання значення цього регіону в системі національних інтересів Росії. Тому логічним буде припустити відчутне загострення та суттєве посилення протягом наступного десятиліття конкуренція у цьому регіоні між США та Росією, а також, на глибоке переконання автора, нам доведеться очікувано спостерігати збільшення арсеналу інструментів та пошук нових механізмів у боротьбі за симпатії в регіоні.

Висновок. У свій час СРСР достатньо широко використовував практично повний перелік інструментів, віднесених сьогодні наукою до розряду елементів “м'якої сили”, втім, не розглядаючи вказані засоби у розрізі захисту національних інтересів та використовуючи їх виключно в рамках експансії комуністичної ідеології на міжнародній арені з метою отримання політичних дивідендів. Російська Федерація, як правонаступниця СРСР в сфері міжнародних відносин, переживаючи в 1990-ті роки глибоку політичну та соціально-економічну кризу, не мала об'єктивної змоги ефективно захищати та просувати власні національні інтереси в регіоні Перської затоки.

Втім, з початку 2000-х років російське політичне керівництво на основі напрацювань наукових центрів та практичного досвіду впроваджує концептуальне закріплення компонентів “м'якої сили” з метою активізації використанню останніх у просуванні національних інтересів на світовій арені. Зовнішньополітична концепція Російської Федерації (2010 р.) закріпила на офіційному рівні паритетне використання “м'якої” та “жорсткої сили” у якості рівно важливих факторів просування та захисту національних інтересів на міжнародній арені. Застерігаючи опонентів на політичному світовому Олімпі від можливого втручання у внутрішні справи інших країн, під приводом реалізації політики “м'якої сили”, керівництво Росії обумовило можливість швидкої трансформації, у разі нагальної потреби, м'яких засобів впливу у жорсткі форми реагування.

Використана література:

1. *Алиев З.* Формирование нового имиджа России “мягкой силой” // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Политология. – 2010. – № 4. – С. 51-60.
2. *Филимонов Г.* Актуальные вопросы формирования российского потенциала “мягкой силы” // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Политология. – 2012, № 1. – С. 67-82.
3. *Ньюе J.* Soft Power: The Means to Success in World Politics. – New York : Public Affairs Group, 2004. – 397 с.
4. Обзор внешней политики Российской Федерации, 2007 // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.mid.ru>
5. Послание Федеральному собранию Российской Федерации, 12 ноября 2009 // Электронный ресурс. Режим доступа: [http://npe3HfleHT.p\(l\)/transcripts/5979](http://npe3HfleHT.p(l)/transcripts/5979)

6. Указ президента “О мерах по реализации внешнеполитического курса Российской Федерации” от 7 мая 2012 // Электронный ресурс. Режим доступа: [http://npe3wteHT.p\(\)/news/15256](http://npe3wteHT.p()/news/15256)
7. Корнилов А. А. Дипломатия Президента РФ В. Путина 2012 на Ближнем Востоке: возрастание фактора “мягкой силы” // Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.bilgesam.org/ru/index.php?option=com_content&view=article&id=30_4 :diplomatiya-prezidenta-rf-v-putina-2012-g-na-bilizhnm-vostoke-voztastanie-faktora-mgyhkoy-siliq-&catid=104:analizler-rusya&Itemid=210
8. Торкунов А. Образование как элемент “мягкой силы” во внешней политике России // Электронный ресурс. Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=1467#top
9. Численность иностранных студентов, обучавшихся в государственных высших учебных заведениях России (по государственной линии и на контрактной основе; тысяч человек) // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://stat.edu.ru/stat/vis.shtml>
10. Трансформационные процессы на Ближнем Востоке и в Северной Африке и национальные интересы России. Аналитический доклад. – М. : Издательство МГИМО (У) МИД РФ, 2012. – 49 с.

СЛОБОДЯН Н. В. “Мягкая сила” России в Персидском заливе.

Изучены этапы становления политики “мягкой силы” Советского Союза и России в стратегически важных регионах. Рассмотрено концептуальное закрепление политики “мягкой силы” на законодательном уровне РФ. Представлены современные инструменты “мягкой силы” относительно реализации российской политики в регионе Персидского залива.

Ключевые слова: “мягкая сила”, публичная дипломатия, культурная экспансия, образовательная дипломатия, “жесткая сила”, государства Персидского залива.

SLOBODYAN N. V. “Soft power” of Russia in the Persian Gulf.

Studied stages the policy’s formation of “soft power” the Soviet Union and Russia in the strategically important regions. Considered conceptual consolidation the policy of “soft power” at the legislative level of the Russian Federation. Presented modern instruments of “soft power” regarding the implementation of Russia’s policy in the Persian Gulf region.

Keywords: “soft power”, public diplomacy, cultural expansion, educational diplomacy “hard power”, States of the Persian Gulf

УДК 796.03:94 (477)

Тимошенко Ю. О.
Національний університет
фізичного виховання і спорту України

ІСТОРИЯ УКРАЇНСЬКОГО СОКІЛЬСЬКОГО РУХУ В ЕМІГРАЦІЇ (1920–1930-ті роки)

Вперше вводиться у науковий обіг невідомі раніше архівні матеріали, що висвітлюють діяльність українських сокільських організацій за межами України. Розкрито організаційну структуру сокільських гнізд, їх чисельний склад, участь у представницьких акціях.

Ключові слова: українське сокільство, товариство, “Сокіл-Батько”, здвиг.

Серед колекції документів “Український музей у Празі” вдалося відшукати низку невідомих раніше матеріалів, що стосуються генези українських сокільських організацій за кордоном у міжвоєнний період,